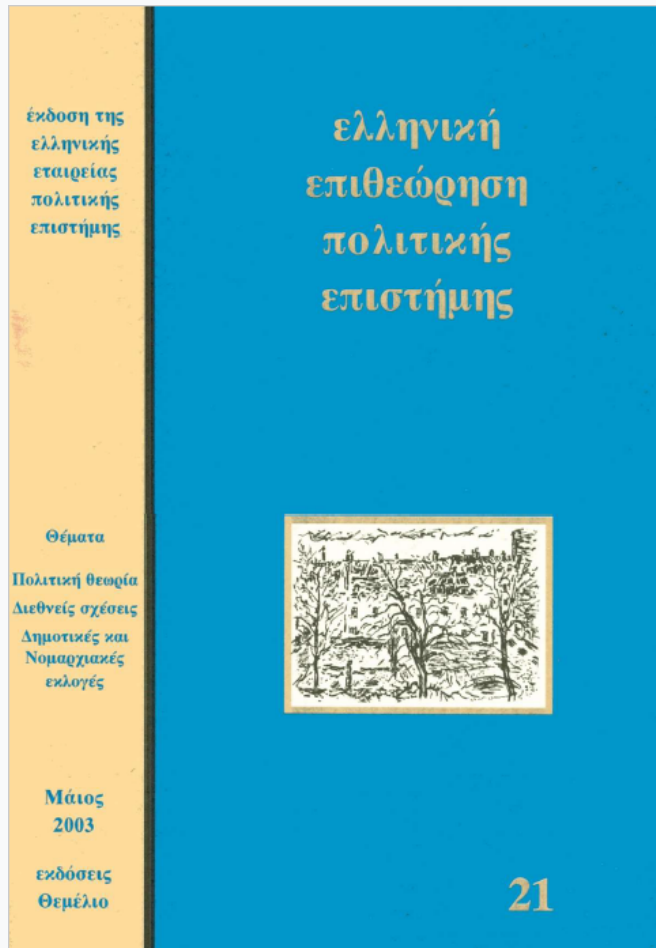

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 21, Αρ. 1 (2003)

Νίκος Μαραντζίδης, Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτω το Έθνος. Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκόφωνους ελληνορθόδοξους του Δυτικού Πόντου. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001, 327 σελ.

Τασούλα Βερβενιώτη

doi: [10.12681/hpsa.14765](https://doi.org/10.12681/hpsa.14765)

Copyright © 2017, Τασούλα Βερβενιώτη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βερβενιώτη Τ. (2017). Νίκος Μαραντζίδης, Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτω το Έθνος. Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκόφωνους ελληνορθόδοξους του Δυτικού Πόντου. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001, 327 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 21(1), 171–174. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14765>

ΝΙΚΟΣ ΜΑΡΑΝΤΖΙΔΗΣ, *Γιασασίν Μιλλέτ, Ζήτω το Έθνος. Προσφυγιά, Κατοχή και Εμφύλιος: Εθνοτική ταυτότητα και πολιτική συμπεριφορά στους τουρκόφωνους ελληνορθόδοξους του Δυτικού Πόντου*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2001, 327 σελ.

Η ιστοριογραφία του ελληνικού εμφυλίου ακολούθησε, όπως και η μνήμη του, τα βήματα της πολιτικής συγκυρίας. Σημαντικότερες τομές υπήρξαν η μεταπολίτευση (1974), το 1982 με την αναγνώριση της «Εθνικής Αντίστασης» και, κυρίως, το 1989 με τη «συγκυβέρνηση», την ψήφιση του νόμου για την «άρση των συνεπειών του εμφυλίου» και το κάψιμο των φακέλων. Την ίδια χρονιά, στο διεθνές επίπεδο, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης σηματοδότησε το τέλος του Ψυχρού Πολέμου – γιατί δεν πρέπει να μας διαφεύγει την προσοχή ότι ο ελληνικός εμφύλιος διεξήχθη στα πλαίσια της παγκόσμιας αυτής σύρραξης.

Η πολιτική συγκυρία καθόρισε επίσης και τις διαθεσιμότητες των αρχειακών πηγών. Η πρόσβαση στα αγγλικά και αμερικάνικα αρχεία προσανατόλισε την έρευνα προς την πολιτική και διπλωματική ιστορία και οι γενικότεροι αριστεροί προβληματισμοί των δεκαετιών του 1970 και του 1980 προς το ΕΑΜ/ΚΚΕ. Μέχρι και τη δεκαετία του 1980, ο Εμφύλιος θεωρείτο ως μια υπόθεση πολιτικών στρατηγικών που καθοριζόταν στα υπουργεία, στις πρεσβείες ή στην Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ. Το ερώτημα ποιος έφταιξε ή εάν οι «τρεις γύροι» ήταν αναπόφευκτοι ή όχι, ήταν κυρίαρχα. Η κοινωνική ιστορία απουσίαζε.

Στη δεκαετία του 1990 αρχίζουν να διερευνώνται και οι κοινωνικές πτυχές του Εμφυλίου. Η αλλαγή οπτικής στην ιστοριογραφία έγινε ορατή στα Συνέδρια που οργανώθηκαν το 1999, πενήντα χρόνια από τη λήξη της ένοπλης σύρραξης. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η δουλειά του Νίκου Μαραντζίδη, πολιτικού ε-

πιστήμονα που διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Το βιβλίο του, *Γιασασίν Μιλλέτ*, που στα ελληνικά σημαίνει *Ζήτω το Έθνος*, αναφέρεται στην εθνοτική ομάδα των τουρκόφωνων ελληνορθόδοξων κατοίκων του Δυτικού Πόντου, τους Μπαφραλήδες. Αυτοί ήρθαν στην Ελλάδα ως πρόσφυγες με την ανταλλαγή των πληθυσμών, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, και εγκαταστάθηκαν στη Δ. Μακεδονία.

Το συγκεκριμένο βιβλίο του Νίκου Μαραντζίδη (γνωστού και από τις *Μικρές Μόσχες*) είναι πρωτοποριακό και καινοτόμο, γιατί άνοιξε δύο «παράθυρα» στην ιστοριογραφία του ελληνικού Εμφυλίου. Το πρώτο αφορά το ίδιο το θέμα του και το δεύτερο τη μέθοδο προσέγγισης. Και τα δύο αλληλοκαθορίζονται. Όσον αφορά το θέμα, η έρευνα του αναζητά τα αίτια της αλλαγής της πολιτικής συμπεριφοράς των Μπαφραλήδων: στον Μεσοπόλεμο υπήρξαν βενιζελικοί, ενώ στη μεταπολεμική κοινωνία ακραιφνείς δεξιοί. Η αιτία αυτής της μεταστροφής, σύμφωνα με τον συγγραφέα, πρέπει να αναζητηθεί στην «κρίσιμη» δεκαετία του 1940, όπου οι τουρκόφωνοι καπεταναίοι αντιστάθηκαν στην αφομοίωσή τους στον ΕΛΑΣ, συγκρούστηκαν με τις δυνάμεις του, συνεργάστηκαν με τους κατακτητές και, στη συνέχεια, στήριξαν την «εθνικόφρονα» παράταξη.

Ίσως υποστηρίξει κάποιος ότι οι τουρκόφωνοι πόντιοι αποτελούν μια τοπική, μερική περίπτωση και δεν μας επιτρέπουν γενικεύσεις. Θεωρώ ότι η αρετή και η δύναμη του βιβλίου του Μαραντζίδη έγκειται στο ότι έδειξε την ουσιαστική σχέση που υπάρχει ανάμεσα στο τοπικό και το γενικό, στο μέρος και το όλο. Η τοπική προσέγγιση δεν στρέφει μόνο τον φακό από την κορυφή στη βάση, στους «απλούς» ανθρώπους, αλλά διαφοροποιεί και την πρόσληψη της συνολικής οπτικής. Αναδεικνύει τον γεωγραφικό παράγοντα, τη σημασία των τοπικών εξουσιών, των παραδόσεων, των ταυτοτήτων και των αντιθέσεων. Απαραίτητο στηρίγμα της τα μεθοδολογικά εργαλεία, η εμπειρική έρευνα και η διεπιστημονική προσέγγιση. Για τη μελέτη της συγκεκριμένης εθνοτικής ομάδας χρησιμοποιήθηκαν η ιστορία, η κοινωνιολογία, η κοινωνική ανθρωπολογία, η κοινωνική ψυχολογία και η πολιτική επιστήμη. Ο συγγραφέας χρησιμοποίησε δημιουργικά τη θεωρία τους και τη συνδύασε με την εμπειρική έρευνα.

Η εμπειρική του έρευνα στηρίχθηκε σε νέα (για τα ελληνικά δεδομένα) εργαλεία σκέψης και δράσης. Άφησε χώρο να αναπτυχθεί

η υποκειμενικότητα των απόμων και των επιλογών τους, γιατί ακόμη και αν οι «ξένοι» έφταιγαν για τον Εμφύλιο, οι Έλληνες τον πραγματοποίησαν. Δημιούργησε νέες πηγές, με τις συνεντεύξεις, και τις συνδύασε με τις γραπτές πηγές. Είχε με το μέρος του και την πολιτική συγκυρία: στη δεκαετία του 1980 ο Εμφύλιος (και μάλιστα οι εθνοτικές του διαστάσεις) δεν ήταν αφηγήσιμος και μια δεκαετία αργότερα θα ήταν, ίσως, πολύ αργά.

Το βιβλίο *Γιασασίν Μιλλέτ* αποτελείται από τρία μέρη, έχει πλούσια βιβλιογραφία, παράρτημα με πίνακες καθώς και ευρετήριο. Στο πρώτο μέρος εξετάζεται η ζωή και η ταυτότητα των τουρκόφωνων ελληνορθόδοξων ποντίων στη γενέτειρά τους, η πολεμική τους εμπειρία, καθώς και η εγκατάστασή τους στη Μακεδονία. Αν και όλοι οι πρόσφυγες δεν ήταν καλοδεχούμενοι, αυτοί έφεραν ένα επιπλέον «στίγμα», γιατί μιλούσαν τη γλώσσα των κατ' εξοχήν εχθρών των Ελλήνων.

Στο δεύτερο μέρος, το σημαντικότερο κατά τη γνώμη μου, εξετάζεται η περίοδος 1941-1949. Αναλύονται οι λόγοι για τους οποίους οι τουρκόφωνοι δεν εντάσσονται στο ΕΑΜ: οι διαφορετικές εμπειρίες, ιδεολογίες, συμφέροντα, όπως η συντηρητικότητα των Μπαφραλήδων που δεν «κατανοούν» τη συμμετοχή των γυναικών στο ΕΑΜ, η έντονη θρησκευτικότητα τους σε αντίθεση με τους «άθεους» εαμίτες/κομμουνιστές, το μίσος τους για τους Ρώσους που βοήθησαν τον Κεμάλ Ατατούρκ και οδήγησαν στον ξεριζωμό τους, κ.ά. Εξετάζεται η βία που ασκήθηκε και από τις δύο πλευρές, στη διάρκεια της κατοχής, αλλά και στην περίοδο της «λευκής τρομοκρατίας». Αποτελεί και αυτό μια καινοτομική παράμετρο, αφού θέτει σε αμφισβήτηση τον περιορισμό του εμφύλιου στην τριετία 1946-1949.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου αναλύεται ο ρόλος της μνήμης, κυρίως της τραυματικής βίας που υπέστησαν οι τουρκόφωνοι από το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ στην περίοδο της κατοχής, η οποία τους ώθησε στη μεταπολεμική πολιτική-εκλογική συμπεριφορά τους. Ως ένας επιπλέον λόγος για την ταύτισή τους με τη δεξιά καταγράφεται η επιθυμία ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία. Έγιναν «εθνικόφρονες» σε αντίθεση με τους «εαμοβούλγαρους».

Για όσους αγνοούσαν την ύπαρξη αλλόγλωσσων πληθυσμών μέσα στα σύνορα της ελληνικής επικράτειας ή θεωρούσαν την παρουσία τους ασήμαντη στη διαμόρφωση του πολιτικού και κοινωνικού γίγνεσθαι, ο Νίκος Μαραντζίδης έχει να επιδείξει σε ποια

χωριά –και γιατί– ακόμη και σήμερα η δεξιά ψήφος υπερτερεί. Είναι ένα βιβλίο που σίγουρα αξίζει να διαβαστεί. Αποτελεί μια συμβολή στη μελέτη της ελληνικής κοινωνίας και του Εμφύλιου.

ΤΑΣΟΥΛΑ ΒΕΡΒΕΝΙΩΤΗ

Ι. ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ (επιμ.), *Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα: Η ολοκλήρωση της Τριλογίας, 1959-2000*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2002.¹

Πρόκειται για τον τρίτο τόμο, την ολοκλήρωση, όπως σημειώνεται, μιας σημαντικής προσπάθειας για την καταγραφή της Κοινωνιολογίας στην Ελλάδα. Η επιμέλεια της τριλογίας έγινε από την Καθηγήτρια της Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη.

Πρόκειται για ένα επιβλητικό έργο, με αυξημένο επιστημονικό κύρος αλλά, κυρίως, εύκολα αναγνωρίσιμο πια λόγω της ιδιαίτερης ιστορικής του πορείας. Και, ασφαλώς, δεν είναι μόνον ο όγκος που προϋδεάζει τον αναγνώστη για τον πλούτο του. Πιο πολύ είναι η ιστορική εμβέλεια και το αντίστοιχο βάρος που συνδυάζεται με την πανοραμική διάσταση του έργου σχετικά με όσα διαμείφθηκαν όλα αυτά τα χρόνια γύρω από και για το γνωστικό πεδίο της Κοινωνιολογίας, τις επιμέρους εκφάνσεις της και τους θεράποντες τους.

Πρόκειται για το πρώτο, αλλά πολύ μεγάλο βήμα, αυτού που η κ. Λαμπίρη-Δημάκη, με μετριοφροσύνη, εύχεται κάποτε να γίνει πληρέστερα, η μελέτη, δηλαδή, και συγγραφή της Κοινωνιολογίας της Κοινωνιολογίας στην Ελλάδα και των ελλήνων κοινωνιολόγων. Το βάθος χρόνου στο οποίο εκτείνεται, ως προς το εκδοτικό του μεν μέρος είναι τα 13 χρόνια (1987-2000), καλύπτει όμως όλη τη μεταπολεμική περίοδο και μέσω των εισαγωγικών κειμένων της ίδιας της επιμελήτριας όλη την ιστορία της Κοινωνιολογίας και την πορεία των ελληνίδων-ελλήνων Κοινωνιολόγων κατά τον περασμένο αιώνα. Το πανόραμα των θεμάτων που παρουσιάζεται εί-

1. Το κείμενο αποτελεί επεξεργασμένη μορφή εισήγησης στην παρουσίαση (12-11-2002) του τρίτου μέρους έργου «Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα σήμερα, 1959-2000».